

جادو در اقوام، ادیان و بازتاب آن در ادب فارسی

دکتر مجتبی دماوندی

دماوندی، مجتبی، ۱۳۴۴ -

جادو در اقوام، ادیان و بازتاب آن در ادب فارسی / مجتبی

دماوندی، سمنان: آبرخ ۱۳۸۴

۵۳۴ ص

ISBN: 964 - 7599 - 24 - 2

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

کتابنامه: ص. ۵۱۸ - ۵۳۴.

۱. جادوگری، ۲. جادوگری در ادبیات، الف. عنوان.

۱۳۳/۴۳

۸ د ۲ ف / ۱۶۱۸ BF

۸۴ - ۱۱۵۱ م

کتابخانه ملی ایران

دانشگاه سمنان

انتشارات آبرخ

○ جادو در اقوام، ادیان و بازتاب آن در ادب فارسی

○ دکتر مجتبی دماوندی

○ چاپ نخست: ۱۳۸۴

○ شمارگان: ۱۵۰ جلد

○ چاپ: نفیس سمنان

○ قیمت: ۵۳۰۰۰ ریال

○ شابک: ۹۶۴-۷۵۹۹-۲۴-۲

○ ISBN: 964-7599-24-2

فهرست مطالب

مقدمه.....الف

بخش نخست

۱۴.....	۱- جادو و سحر
۲۶.....	یادداشت‌ها
۲۸.....	۲- جادو، دین، دانش، هنر
۲۹.....	۲- ۱- جادو و دین
۳۳.....	۲- ۲- جادو و دانش
۳۸.....	۲- ۳- جادو و هنر
۴۰.....	۲- ۴- جادو و فراروانشناسی
۴۹.....	یادداشت‌ها

بخش دوم

۵۳.....	۱- جادو در میان اقوام و ملل
۵۶.....	۱- ۱- اقوام بدوی
۶۶.....	۱- ۲- میان رودان
۷۳.....	۱- ۳- مصر
۷۶.....	۱- ۴- هندوستان
۸۱.....	۱- ۵- چین
۸۵.....	۱- ۶- یونان
۸۸.....	۱- ۷- روم
۹۷.....	یادداشت‌ها
۱۰۲.....	۲- جادو در ایران باستان و کیش زرتشت
۱۰۴.....	۲- ۱- ایران پیش از تاریخ
۱۱۱.....	۲- ۲- دوران ماد و هخامنشی

۱۱۵.....	۲- ۳- آیین زرتشت.....
۱۱۵.....	۲- ۳- ۱- مغان.....
۱۲۰.....	۲- ۳- ۲- زرتشت و جادو در زندگانی و کیش او.....
۱۳۵.....	یادداشت‌ها.....
۱۳۹.....	۳- یهودیان و جادو.....
۱۵۷.....	یادداشت‌ها.....
۱۵۹.....	۴- مسیحیت و جادو.....
۱۵۹.....	۴- ۱- انجیل و جادو.....
۱۶۲.....	۴- ۲- کلیسا و جادو.....
۱۶۸.....	۴- ۳- سبت جادوگران.....
۱۷۲.....	یادداشت‌ها.....
۱۷۳.....	۵- جادو در اسلام.....
۱۷۳.....	۵- ۱- پیش از اسلام.....
۱۸۲.....	۵- ۲- سحر در قرآن.....
۲۰۱.....	۵- ۳- احکام شریعت درباره سحر.....
۲۱۲.....	۵- ۴- معجزه ۵، کرامت، سحر.....
۲۲۳.....	یادداشت‌ها.....

بخش سوم

۲۳۱.....	۱- کاربردهای جادو.....
۲۳۷.....	یادداشت‌ها.....
۲۳۸.....	۲- گونه‌های جادو.....
۲۳۹.....	۲- ۱- کیمیا.....
۲۵۰.....	۲- ۲- سیمیا.....
۲۵۲.....	۲- ۳- ریمیا.....
۲۵۴.....	۲- ۴- لیمیا.....

۲۵۶.....	۲- ۵- همیا
۲۵۸.....	۲- ۶- جفر
۲۶۱.....	۲- ۷- رمل
۲۶۲.....	۲- ۸- اعداد و حروف
۲۷۳.....	۲- ۹- احکام نجوم
۲۷۷.....	۲- ۱۰- فال
۲۸۲.....	۲- ۱۱- رویا و تعبیر رویا
۲۸۵.....	۲- ۱۲- گونه‌های دیگر
۲۸۵.....	۲- ۱۲- ۱- علم الجواهر
۲۸۵.....	۲- ۱۲- ۲- علم الاستحضار
۲۸۵.....	۲- ۱۲- ۳- علم اسماء حسنی
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۴- علم الاکتاف
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۵- یاری جستن از خاصیت دواها
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۶- علم الاساریر
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۷- علم التعابی العددیه فی الحروب
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۸- علم الحیل
۲۸۶.....	۲- ۱۲- ۹- قیافه شناسی
۲۸۷.....	۲- ۱۲- ۱۰- علم الاختلاج
۲۸۷.....	۲- ۱۲- ۱۱- علم ادعیه و اوراد
۲۸۷.....	۲- ۱۲- ۱۲- پیشانی بینی
۲۸۷.....	۲- ۱۲- ۱۳- تقسیم بندی‌های دیگر
۲۸۸.....	۲- ۱۳- جادو و خرافات
۲۹۱.....	۲- ۱۴- جادو شکن‌ها
۲۹۶.....	یادداشت‌ها
۳۰۴.....	۳- جادو نگاشته‌ها

۳۰۵.....	۳- ۱ - یونانیان جادو نویس
۳۱۳.....	۳- ۲ - نگاشته‌های عربی و فارسی
۳۲۳.....	۳- ۳ - کتاب‌های جادویی انتشار یافته
۳۳۵.....	یادداشت‌ها

بخش چهارم

جادو در ادبیات فارسی

۳۴۱.....	۱ - جادوی سخن
۳۵۹.....	۲ - نگرش شاعران بر گونه‌های جادو
۴۰۲.....	۳ - جادو و ادب
۴۰۵.....	۳- ۱ - جادو درمانی
۴۲۲.....	۳- ۲ - پیش دیدن، پیش گفتن
۴۲۲.....	۳- ۲ - ۱ ستاره شماری
۴۵۷.....	۳- ۲ - ۲ - رویاهای پیش بین
۴۶۷.....	۳- ۳ - پیش‌گویی‌های دیگر
۴۷۳.....	۳- ۴ - جادویی‌های دیگر
۴۷۴.....	۳- ۴ - ۱ - اعداد
۴۷۵.....	۳- ۴ - ۲ - فال
۴۷۷.....	۳- ۴ - ۳ - ابزار و جایهای جادویی
۴۷۸.....	۴ - جادو کاری در شعر فارسی
۴۹۲.....	۵ - جادو کاری در نثر فارسی
۵۰۴.....	فرجام سخن
۵۰۸.....	یادداشت‌ها
۵۱۸.....	کتابنامه

به نام خدا

مقدمه

پژوهنده یا خواننده گونه های ادب پارسی همواره با داستانها و نام ها و واژگان و آمیغها و دفتر هایی روبرو می شود که بسامد بالایی دارند و در جای جای این ادب دیرین رخ می نمایند، اساطیر، حماسه ها، تاریخ ادیان و ملل، افسانه های کهن، تفسیرهای قرآن و دفترهای عرفانی، بسا داستانها و اشاراتی را در بر دارند که به گونه ای با دانشهای نهانی و شگفتی ها و جادویی ها در پیوند است. این گستردگی، نفوذ علوم غریبه را در فرهنگ آدمیان به خوبی می نمایاند.

در پژوهشهای ادب فارسی طلسم باروی جادو نشکسته و ناگشوده مانده است. دشواری راه و اندکی زاد، هراس آدمی را از ورود به دنیای دانش های نهانی چند چندان می نماید. لیک شور و شوق جستجو و کاوش در ادب و فرهنگ دیرین ایران و پژوهشی شایا و بایا در زمینه ای ناپسوده راه را هموار می کرد تا نگارنده هم بهره ی خویش را از ادب و فرهنگ سرزمینش بیفزاید و هم پرتویی هرچند اندک بر کنجی ناشناخته برای پژوهندگان و دوستداران تاریخ و ادب ایران زمین بتاباند.

نخست یادآوری این نکته بایسته می نماید؛ که در این کتاب جادو در معنایی بسیار گسترده و فراخ به کار رفته است. و بر بنیاد دفترهای دانشهای نهانی گونه‌های شگفتی‌ها آورده شده است. گونه‌های بسیاری که بعضی از آنها شاید با جادو در معنای ویژه‌اش همگون ننماید. و برخی امروزه جادو به شمار نیاید و بیشتر مردمان بر آن به سبب شگفتی‌اش جادو نام نهاده باشند. یا کوششهایی که برای پیش دیدن و پیش گفتن می شده است. به تمامی در حوزهٔ زبانی جادو نگنجد. یا همچون اخترشماری و کیمیا به دانش و شبه دانشهایی تبدیل شده باشد.

پس در این کتاب جادو نه در معنای منفی و ویژهٔ رایج آن بلکه در معنایی بسیار گسترده تمامی رویدادهای شگفت و شگفتی انگیز را در بر دارد. جهان جادو به گستردگی و دیرینگی جهان آدمی است و گونه‌های آن در هر کجای گیتی دیده می شود. جادو از زندگی و و فرهنگ انسانها به هنر راه یافته است و در ادبیات چهره نموده است. می توان گفت که فرهنگ و ادب هیچ بلتی بی پیوند با جادو نیست. از حماسه های بزرگ جهان تا داستانهای عاشقانه و نمایشنامه ها، همه جا، جادو و جادوان نقشی بسزا دارند.

امروزه در داستان نویسی و فیلمسازی از جهان جادو بهره ها برده می شود. و شگفتا که اینگونه فیلمها و داستانها (نمونه را داستانهای هری پاتر) بسیار رواج و روایی است. در تاریخ نامهای بسیاری با جادو و جادوگری پیوند دارد و از دیر زمانها نام ریاضی دانسان، فیلسوفان و عارفان و دیگر دانشمندانی که کتابهایی در دانشهایی نهانی نگاشته اند، ثبت شده است برخی از این نامها در گفتار «جادو نگاشته ها» آمده است. نام سیاستمداران و پادشاهان و درباریانی که با جادو پیوند داشته اند. بسیار است. در افسانه های ایرانی جمشید و فریدون را جادوگر می دانسته اند. و خوابگزاران و اخترشماران همواره در دربارها بوده اند.

در دفترهای پارسی نیز از طلسم ها و جادوهایی که جادوان برای حاکمان زمان خویش ساخته اند یاد شده است. این نکات جایگاه دانشهای نهانی را در جهان به خوبی نشان می دهد.

نیافتن دفتری ویژه جادو موجب گشت تا نگارنده گام را از نخستین جای بردارد. و به تعریف سحر و جادو بپردازد. دین و جادو چه پیوند با یکدیگر دارند؟ همانندیها و همگونیهایشان در چیست؟ چرا ریشه بسیاری از دانشها به جادو بازبسته است؟

نقاشی و تندیس سازی و نمایش و موسیقی چه خاستگاههای جادوانه ای دارند؟ و در فراوانشناسی جایگاه جادو کجاست؟ در بخش نخست به این پرسشها پرداخته شده است.

یافتن همانندیهای جادو در فرهنگ اقوام و ادیان و ملل و بررسی گونه های آن و جایگاه و پایگاه دانشهای نهانی در جهان دیرین بایسته می نمود. و بی گمان این کاوش ریشه و خاستگاه بسیاری از گونه های جادو را آشکار می ساخت. همچنین، پیشینه جادو در ایران باستان و کیش زرتشت و بررسی سحر و جادو در اسلام که هر دو در ادب فارسی نقشی گسترده دارند، می توانست پژوهنده را یاری گری نیک باشد. ازیرا بخش دوم کتاب ویژه پژوهش جادو از دیرگاهان و میان اقوام بدوی و مردمان میان رودان، مصر، هندوچین، یونان و روم باستان شد. جادو در ایران باستان و دوران ماد و هخامنشی و در کیش زرتشت و پیشینه جادوی مغان و جادو در میان یهودیان و مسیحیان و اسلام و آرای و احکام ادیان درباره جادو نیز آورده شد.

با جادو چه کارهایی می توان انجام داد؟ توانایی های جادو تا کجاست؟ بخش سوم با پاسخ به این پرسش آغاز می گردد. و در پی گونه های جادو همچون: کیمیا، سیمیا، ریمیا، لیمیا، هیمیا، جفر، رمل، اعداد و حروف، احکام نجوم، فال، رؤیا، قیافه شناسی، پیشانی بینی، کف بینی، شانه بینی، ادعیه و اوراد و پیوند جادو و خرافات و جادو شکن ها بررسی می شود. و این کار بر بنیاد

کتابهای «دانشهای نهانی» انجام یافته است. همچنین جادو نگاشته ها و دفترهای علوم غریبه و نویسندگان آنها در پایان این بخش معرفی گردیده اند.

بخش پایانی ویژه کاوش در ادب فارسی و بررسی تأثیر جادویی و جادوکاریها در نظم و نثر پارسی است.

آثار شاعران بزرگ در این باره به تمامی کاویده گشت. نمونه را شاهنامه فردوسی که از کارهای جادویی در داستان کیومرث تا پیشگوییهایی رستم فرخزاد بررسی گردید. افزون بر آن داستانهای جادویی در تمام آثار نظامی، سنایی، عطار تا جامی و دیگران یافته و بدانان اشارتی شد. و در نثر نیز هزار و یک شب و سمک عیار و حمزه نامه و بسیاری کتب دیگر بررسی گردید.

گذری و نگاهی بر مباحث و مطالب این کتاب گویای کاوش دراز دامن در آثار گوناگون، به ویژه، دفترهای نظم و نثر پارسی است. گسترش هر بخش خود می تواند کتابی جداگانه باشد و این کار نیز آغازی بر پژوهشهای جادو شناسی در ادب و فرهنگ پارسی، که نگارنده با توان نا چیز خود بدان پرداخته است. و فرهنگ علوم غریبه را نیز در دست تألیف دارد.

سپاسگزار الطاف بی کران حضرت حق است که تمام توانایی ها از اوست و توفیق هدایت و عنایت را اوست که ارزانی می دارد و خود روش بنده پروری داند. از اهل فضل و ادب که وامدار احسان آنان است در می خواهد که با بلند نظری دیده بر این دفتر افکنند و از ارشاد و هدایت دریغ نفرمایند.

در پایان باید گفت این کتاب که بخشی از رساله دکتری اینجانب بوده است. با پیرایش و افزایشهایی به دوستداران ادب فارسی پیشکش می شود.

جای دارد که از دانشور فرزانه و ادیب گرانمایه، استاد دکتر جلال الدین کزازی و راهنمایی های ژرف و باریک ایشان نهایت سپاسگزاری را داشته باشد. و سپاسگزار زحمات معاونت پژوهشی دانشگاه سمنان و کارمندان کوشا و محترم آن معاونت می باشد و بر تلاشهای فراوان همسر خویش ارج می نهد.

دکتر مجتبی دماوندی